

Μνήμες μαρτύρων (ΕΚΠΑ, 11.10.2019)

Όπως το 2018, έτσι και το '19 είναι χρονιά «στρογγυλών» μεγάλων επετείων: 100 χρόνια πέρασαν από τη συνθήκη των Βερσαλλιών (μόλις πρόσφατα πέθαναν στις εμπλεκόμενες χώρες οι τελευταίοι βετεράνοι του Μεγάλου Πολέμου), 90 χρόνια πέρασαν από το οικονομικό κραχ που προσφέρεται για συγκρίσεις με το Σήμερα, 80 χρόνια από το ξέσπασμα του Β' Παγκόσμιου Πολέμου στην Ευρώπη, 70 χρόνια από το επίσημο τέλος του Ελληνικού Εμφυλίου, καθώς και την ίδρυση των δύο γερμανικών κρατών, και ούτω καθ' εξής. Η δημόσια μνήμη επικεντρώνεται σε αυτές τις «στρογγυλές» επετείους που ασκούν μαγική έλξη στα ΜΜΕ και κατά συνέπεια και σε πολλούς συμπολίτες που «καθημερινά» δεν πολύ ενδιαφέρονται για την Ιστορία.

Το έδειχνε και πάλι η πληθώρα εκπομπών για τα 30-χρονα της πτώσης του Τείχους, συμβολικής σημασίας για τη σχεδόν ολοκληρωτική κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Ιδίως στη Γερμανία, η διέλευση της τριακονταετίας έχει δώσει αφορμή για αντιπαραθέσεις της δημόσιας και της ακαδημαϊκής ιστορίας που δεν περιορίζονται πια στην αντιπαραβολή των δύο γερμανικών δικτατοριών, αλλά και τις μνήμες των μαρτύρων που έχουν γνωρίσει και τις δύο από κοντά, δηλαδή τις έχουν ζήσει στο πετσί τους και επιζήσει.

Η νέα κόντρα ξεκίνησε από την αυξανόμενη τάση πολιτικώς μη ορθών απαντήσεων πολλών πρώην πολιτών, υπηκόων της άλλοτε Λαοκρατικής Γερμανίας, που η μνήμη τους δευτερευόντως μόνο ή ανεκδοτολογικά έχει συγκρατήσει τους άλλοτε περιορισμούς και παραβιάσεις των δυτικού τύπου ατομικών ελευθεριών από το κομμουνιστικό καθεστώς. Θυμούνται όμως την τότε σχετική σιγουριά της καθημερινότητας. Στη νέα διελκυστίνδα, το δίπολο των επιχειρημάτων είναι, από τη μία όχθη, «Στάζι» - και, από την άλλη με νοσταλγία, «Οσταλγία», «κοινωνική πρόνοια», φροντίδα και σχεδόν πλήρη απασχόληση. Πολλοί «μάρτυρες» δεν βλέπουν πια ως αποφασιστική τομή την κοσμοϊστορική πτώση του Τείχους, αλλά – 1, 2, 3 χρόνια αργότερα – την απώλεια της εργασίας τους, και της ασφάλειας (με πεζό το αρχικό «α», εννοείται)! Και αυτό το φαινόμενο είναι σύμπτωμα της κλιμακούμενης επέκτασης της σύγχρονης ιστορίας από τα ακαδημαϊκά κέντρα προς την αχανή δημόσια σφαίρα, με πλατιά συμμετοχή πλέον και των «πιονιών» στην σκακιέρα της ιστορίας, τα οποία δεν είναι μόνο «ενεργούμενοι» αλλά και ενεργοί...

Έχει περάσει ήδη μια δεκαετία και πλέον από το συνέδριο “Μνημονικές Σπουδές και Προφορική Ιστορία” που είχε αγκαλιάσει μια τεράστια γκάμα θεμάτων, προσεγγίσεων, αντιλήψεων και ερωτήσεων – εδώ, στο ίδιο μέρος, το ΕΚΠΑ που αρχίζει να μου λείπει. Αν ήμουν κακόγλωσσος, θα συνέκρινα τα αισθήματά μου με την νοσταλγία πολλών Ανατολικογερμανών... Όσο αφορά το πάντρεμα των μνημονικών σπουδών και της Oral History, με προγαμιαία κρεβατομουρμούρα μεταξύ τους, κάποια προβλήματα φάνηκαν ήδη από τις συζητήσεις της οργανωτικής τετράδας (με τον Αντώνη Λιάκο σε ηγετικό ρόλο και την παρούσα ΑΜ σε αεικίνητο ρόλο!). Η διαφωνία εν μέρει άρχισε με την επεξηγητική συνέχεια του γενικού τίτλου της συνάντησης. Αρχικά προβλεπόταν ως υπότιτλος η μάλλον ρητορική ερώτηση «μια άβολη [uneasy] σχέση;». Τελικά όμως η πλειοψηφία των οργανωτών προτίμησε μια διατύπωση με αισιόδοξη προσέγγιση: «Γιατί μας ενδιαφέρει αυτή η συνάντηση;»

Εντούτοις, οι κόρες της «αρμόδιας» μούσας Κλειώ, «νόμιμες» και μη, καθώς και αυτές με αμφιλεγόμενη υπόσταση, διατηρούσαν και ακόμα διατηρούν μεταξύ τους πράγματι μια μάλλον *άβολη* σχέση. Όλες σχεδόν αξιώνουν - έτσι είναι τα κορίτσια... - την πρωτοκαθεδρία (ή τουλάχιστον κάποια ευνοϊκή ισοτιμία) για να διευθετήσουν τον διάλογο με το Παρελθόν. Παραγνωρίζουν ότι ήδη έχουν μπει σ' αυτόν τον στίβο άλλες επιστήμες με παρόμοιες αξιώσεις, όπως η Κοινωνική ανθρωπολογία.

Γεφυρώνω τα θέματα με άλλη μια μικρή αυτοβιογραφικά αναδρομή:

Κατά τη δεκαετία του '70, στην έρευνά μου για την κατεχόμενη Ελλάδα, συμπεριέλαβα -παράλληλα με τις αρχαιακές πηγές των εμπλεκόμενων χωρών- και περίπου 200 συνεντεύξεις με επιζώντες «*μάρτυρες* εκείνης της εποχής», επωνύμους και μη - από τη μετά-Dubcek-Πράγα και την χουντοκρατούμενη Ελλάδα μέχρι τη Νέα Ζηλανδία. Εννοείται ότι πολλές συνεντεύξεις -- ελλείπει *email* -- έπρεπε να γίνουν μέσω αλληλογραφίας. Η γυναίκα μου Ελένη, βιοχημικός, κορόιδευε απλουστεύοντας τους κόπους μου: «Πρώτη φορά ακούω να κάνει κάποιος ... ντοκτορά με επιστολές, μιμούμενος τον Απόστολο Παύλο». Βρήκε μάλιστα και υποστήριξη από τον, τρόπον τινά, επιβλέποντά μου Loock (από τους γνωστούς της πολιτικής ιστορίας για το χώρο της *Βόρειας* Ευρώπης) ο οποίος έτσι και αλλιώς είχε *λίαν* ενοχληθεί από τη θεματική μου «μεταπήδηση» από την Δανία στη Μεσόγειο. Εκτός από το γεωγραφικό «κατήφορο» ανησυχούσε πλέον και για το μεθοδολογικό «θαλάσσωμα». Θεωρούσε καθήκον του να με προειδοποιήσει για τα ποικίλα «ρίσκα»

της «όχι και τόσο σοβαρής» προφορικής ιστορίας. Για να είμαι ειλικρινής, δεν έμεινα εντελώς ανεπηρέαστος από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα. Με όλη την εκτίμηση που είχα στους συνεντευξιαζόμενους, τους περισσότερους, τους προόριζα για επικουρικό ρόλο: να συνεισφέρουν δηλαδή *συμπληρωματικές* πληροφορίες και διευκρινήσεις. Στο σημείο αυτό, η εκτίμηση των «κλασικών» ιστορικών δεν έχει αλλάξει και πολύ. Εκφράζουν ακόμη και σήμερα φόβους πως «με το (νέο) πάθος της μνήμης η ιστορία ξαναγυρίζει στον μύθο», εφόσον εκπρόσωποι άλλων επιστημών (όπως η Aleida Assmann) θεωρούν τις προφορικές μάρτυρες «πολύτιμο θησαυρό ... ιστορικής και ιδίως ηθικής αξίας», ανεξάρτητα αν «ενίστε αποδεικνύονταν ανακριβείς στην πραγματολογική εξέταση των γεγονότων».

Ο Γερμανός Hans-Ulrich Wehler, από τους titάνες της κοινωνικής ιστορίας (και όχι της κάπως «μπαγιάτικης» διπλωματικής), έκανε κάποτε, «αστειευόμενος», μια ριζοσπαστική πρόταση: Δηλαδή να τουφεκιστούν όλοι οι μάρτυρες – όμως με μία προϋπόθεση: να περάσουν πρώτα από εξονυχιστική ανάκριση! Πιο ήπια, ο Βρετανός συνάδελφος Timothy Garton Ash, αναφερόμενος στη δική του *ανάκριση* του φυλακισμένου Έριχ Χόνεκερ, άλλοτε πανίσχυρου ηγέτη της Ανατ. Γερμανίας, περιέγραψε την τότε συγκυρία ως «ιδανική για τον ιστορικό»: «Όταν οι μάρτυρες είναι στη φυλακή, διαθέτουν μπόλικο χρόνο και είναι υποχρεωμένοι να σου απαντήσουν σ' όλες τις ερωτήσεις.»

Αναπόφευκτα μου ήρθε τότε στο νου ο περιβόητος Αμερικανός καθηγητής R. V. Burks, που είχε βαλθεί να μελετήσει τη «δυναμική του κομμουνισμού», καθώς και τις στρατηγικές καταπολέμησης του ερυθρού κινδύνου στην Ανατ. και ΝΑ Ευρώπη. Ορεξάτος για δράση ο Burks κατέφτασε το '52 με υποτροφία Fulbright στη μετεμφυλιακή Ελλάδα, αφού εκεί -- όπως ο ίδιος εξήγησε στους σπόνσορές του -- υπήρχε προς εξέταση και επηρεασμό άφθονη «πρώτη ύλη» η οποία συνωστιζόταν ανεκμετάλλευτη στις φυλακές.

Αντίθετα, το πικρόχολο χιούμορ του Βέλερ πήγαζε πρωτίστως από τη δυσαρέσκειά του για την καλπάζουσα επέλαση των μαρτύρων εποχής στο πλαίσιο της *Δημόσιας Ιστορίας*. Ο ζήλος των ηλεκτρονικών ΜΜΕ για *docudrama* -- δηλαδή παραγωγές με επιστημονικό επίχρισμα και «human touch» -- συχνά μετέτρεπε και εξακολουθεί να μετατρέπει την ιστορία σε ιστοριούλες. Αδικούνται ακόμη και οι συμμετέχοντες μάρτυρες, *κομπάρσοι* πλέον, από το αποτέλεσμα, όταν ξεκομμένες φράσεις από

πολύωρες καταθέσεις ψυχής δεν εκφράζουν πια την αυθεντική μνήμη του μάρτυρα, αλλά απλώς επιστρατεύονται για επιβεβαίωση των όσων διατείνεται ο εκάστοτε άρχοντας του μικροφώνου και του ψαλιδιού.

Συχνά εκφυλίζεται η ένδοξη παράδοση ενός κινηματογράφου με ιστορικές απαιτήσεις, όπου οι μάρτυρες είχαν από νωρίς σημαντική συμμετοχή. Σταθμοί αποτέλεσαν δύο ταινίες του γερμανοεβραϊκής καταγωγής Μαρσέλ Οφίλς: *Ο Οίκτος και η Θλίψη* το 1969 και έξι χρόνια αργότερα *Η Μνήμη της Διακαιοσύνης*. Και τα δύο αριστουργήματα έθιξαν καθεστωτικά ταμπού προκαλώντας έπειτα στον δημιουργό δυσκολίες που ευθύνονταν για τη σημαντική καθυστέρηση προβολής των δύο έργων - του πρώτου στη Γαλλία, του δεύτερου στη Γερμανία. Από τεχνική άποψη, και οι δύο ταινίες συνδύαζαν με πρωτοποριακό τρόπο συνεντεύξεις με αρχειακές πηγές οι οποίες έτσι απέκτησαν νέες διαστάσεις, ενώ τέθηκαν και νέα, φρέσκα, ερωτήματα. Ο Οφίλς έδωσε φωνή όχι μόνο σε αντιστασιακούς, αλλά και σε δοσίλογους και καιροσκόπους, σε ανώνυμους πολίτες και σε επώνυμους πολιτικούς, σε νέους και σε βετεράνους, σε δημόσιους κατήγορους και σε καταδικασθέντες παραβάτες, και τέλος, σε κοινούς *παρευρισκόμενους* μάρτυρες: σε bystanders, όπως θα λέγαμε σήμερα. Οι ερωτήσεις του δεν ήταν ανακριτικού τύπου, εμφανίζονταν ήπιες, συμβιβαστικές. Και ξαφνικά: ιδού η αποκάλυψη! Με τον τρόπο αυτό μας διδάσκει να είμαστε επιφυλακτικοί, δύσπιστοι, για τις «στρωτές» και ακόμπιαστες απαντήσεις. Αποδεικνύει τη συχνά μειοψηφική τάση των «ορθών» συμπεριφορών, τους κινδύνους και πειρασμούς που ελλοχεύουν στον *κάθε* άνθρωπο σε χαλεπούς καιρούς. Κάτι που αποδεικνύει άλλωστε, επίσης το 1975, και το πεντάωρο κινηματογραφικό πορτραίτο του Hans Jürgen Syberberg για τη Winifred Wagner, την Αγγλίδα νύφη του περίφημου Γερμανού συνθέτη και τη σχέση ζωής που είχε με τον Χίτλερ.

Οι ερωτηθέντες λοιπόν, *είτε* να είχαν μια ξεχωριστή συμμετοχή ή έστω (όπως η συμπαθέστατη κατά τα άλλα νεαρή γραμματέας του Χίτλερ) μια αμεσότητα στα κοιλώματα της «μεγάλης» ιστορίας, *είτε* να αποτελούσαν αντιπροσωπευτικά δείγματα μιας συνηθισμένης ζωής στην υπό εξέταση περίοδο, διευκολύνοντας έτσι γενικότερα συμπεράσματα. Εν γένει, οι δεύτεροι υπερέχουν αριθμητικά, αφού οι πρώτοι δεν είναι μόνο πολύ λιγότεροι, αλλά συνήθως και ηλικιακά μεγαλύτεροι έτσι ώστε όλοι σχεδόν έχουν ήδη παρουσιαστεί στον μεγάλο σκηνοθέτη-Κριτή. Όσοι –

και στις δύο κατηγορίες - καταθέτουν τη μαρτυρία τους, εμφανίζονται σχεδόν πάντα ως θύματα..

Δίπλα στους επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος, όπου τα πράγματα είναι σχεδόν μονοσήμαντα, διπλά σε θύματα του Ναζισμού, του Σταλινισμού, άλλων κατακτητών ή δικτατόρων, ξεπετάγονται και παρελαύνουν λογής-λογής θύματα, ακόμη και «θύματα των καταστάσεων». Με αυτή την ταμπέλα παρουσιάστηκε ακόμη και ο αδίστακτος αρχηγός της περιβόητης SD – της ναζιστικής Υπηρεσίας Ασφαλείας για την Ελλάδα - με το απατηλό όνομα Blume (λουλούδι), σε μια κλαψιάρικη απαντητική επιστολή σε κάποιο υποψήφιο διδάκτορα Φλάισερ. ---- Το θυμήθηκα ως ακραίο παράδειγμα στο γερμανικό κόντεξτ κατά τη διάρκεια του «ρεβανσιστικού» έτους 2002 με τη *μεταστροφή*, την *ανατροπή* του δημόσιου ενδιαφέροντος, της συμπίνοιας, ενώ θολώνουν πια οι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα σε θύτες και θύματα: Επρόκειτο για σχεδόν αστραπιαία θυματοποίηση του άλλοτε λαού των πλειοψηφικά ενόχων!

Στα τέλη του 2002, η WELT, Number ONE ναυαρχίδα της συντηρητικής και συχνά αναθεωρητικής γερμανικής δημοσιογραφίας, εξέφρασε ικανοποίηση επειδή η επί δεκαετίες σαν πολιτικώς ορθή επιβαλλόμενη διάκριση ανάμεσα σε «καλά θύματα», (δηλαδή αθώους μη-Γερμανούς) και κακά θύματα (δηλαδή a priori ένοχους Γερμανούς) είχε φτάσει στο τέλος: *«Ίσως το 2002 θα μείνει στην ιστορία ως η χροιά κατά την οποία επιτράπηκε πάλι να θρηνεί κανείς για τη Γερμανία.»*

Τον ίδιο χρόνο, μέσα σε λίγους μήνες, τρεις ογκώδεις τόμοι εκτοξεύτηκαν στην κορυφή των μπεστ-σέλλερ, αποτίοντας έναν ασυνήθιστο φόρο τιμής στα δεινά που είχαν υποστεί οι συνήθως ύποπτοι, δηλ. οι Γερμανοί κατά τη διάρκεια του Πολέμου, και ιδίως στην τελευταία φάση του – είτε από τους Σοβιετικούς είτε από τους δυτικούς Συμμάχους. Αυτά τα θύματα, κυρίως εκ του άμαχου πληθυσμού, ανήκαν σε τρεις βασικές κατηγορίες: 1) τα πολλά εκατομμύρια Γερμανούς από τις ανατολικές επαρχίες που είχαν δραπετεύσει άρον-άρον για να γλυτώσουν από τη ραγδαία επέλαση του Κόκκινου Στρατού (ή εκδιώχθηκαν αργότερα), 2) το ένα, ίσως και δύο εκατομμύρια γυναίκες και κορίτσια που υπέστησαν πολλαπλό ή ομαδικό βιασμό, αφού οι Σοβιετικοί στρατιώτες τις θεωρούσαν και χρησιμοποιούσαν σαν «λάφυρα πολέμου», και, 3) τέλος, οι σχεδόν 600.000 άμαχοι που σκοτώθηκαν και συχνά

αποτεφρώθηκαν από τους ανελέητους συμμαχικούς βομβαρδισμούς των συνήθως ανοχύρωτων πόλεων.

Εντύπωση προκάλεσε ιδίως ο αριστερός νομπελίστας Γκύντερ Γκρας που δεν μπορούσε να κατηγορηθεί ως αδιόρθωτος φασίζων ρεβιζιονιστής. Κεντρικό θέμα του μπεστ-σέλλερ του είναι η βύθιση, από σοβιετικό υποβρύχιο, ενός γερμανικού κρουαζιερόπλοιου, υπερφορτωμένο με πρόσφυγες. Ο Γκρας μετέτρεπε σε λογοτεχνικό μνημείο αυτήν την πρωτόγνωρη καταστροφή: οι 9.343 πνιγμένοι (από 10.500 επιβαίνοντες) αποτελούσαν τον μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων στην παγκόσμια ναυτική ιστορία, έξι φορές περισσότερα από τα θύματα του «Τιτανικού».

Ακολουθούσε το «Βερολίνο 1945» του Anthony Beevor για την κατάρρευση της πρωτεύουσας της ναζιστικής αυτοκρατορίας και, λίγες εβδομάδες αργότερα, το τρίτο της ίδιας χρονιάς, η «Φωτιά» (Der Brand) του Jörg Friedrich που επικεντρώνεται στους ισοπεδωτικούς συμμαχικούς βομβαρδισμούς των γερμανικών πόλεων, μέχρι και την τελευταία φάση του Πολέμου, όταν οι ουρανοί πάνω από τη Γερμανία είχαν «παραφρονήσει». Η επιστημονικά μελετημένη στρατηγική κυρίως της RAF ήταν πάντα η ίδια, απλή και άκρως αποτελεσματική. Πρώτα οι εναέριες αρμάδες έριχναν 100.000 εμπρηστικές βόμβες, ύστερα νάρκες αέρος που ξέσκιζαν παράθυρα, πόρτες και στέγες για να δημιουργήσουν ρεύματα που επιτάχυναν την ανάφλεξη. Μέσα σε μισή ώρα οι μεμονωμένες φωτιές ενώνονταν σε μια τεράστια κόλαση. Τη νεκρώσιμη ακολουθία συμπλήρωναν οι βόμβες υψηλής εκρηκτικότητας που διέκοπταν την παροχή του νερού και ανάγκαζαν τους απομεινάντες πυροσβέστες να αναζητήσουν κάλυψη. Κανένας δεν μπορούσε να μείνει έξω από τα καταφύγια, αλλά κι από τους εντός οι περισσότεροι πάθαιναν ασφυξία από το μονοξείδιο του άνθρακα ή μουμιοποιήθηκαν από την υψηλή θερμότητα.

Ο λόγος του F. περιγράφει με την παραμικρή αποκρουστική τεχνική λεπτομέρεια τους συστηματικούς βομβαρδισμούς και τις αποτρόπαιες εικόνες από την «εκκαθάριση» της εφιαλτικής σκηνής που θύμιζε μια «μη πυρηνική εκδοχή της Χιροσίμα» : Γερμανίδες που κουβαλούσαν σε κουβάδες τα αποτεφρωμένα απομεινάρια των ανδρών τους και αποτεφρωμένα παιδιά που είχαν συρρικνωθεί σε μέγεθος κούκλας. Για πολύ καιρό ο F. σκέπαζε τη Γερμανία με ένα πυκνό πλέγμα βιβλιοπαρουσιάσεων όπου παρατίθενται τέτοιες σκηνές, βγαλμένες από την Κόλαση του Δάντη, που καλύφθηκαν από δημοσιογράφους των τοπικών μέσων, καθώς και

από τηλεοπτικά συνεργεία. Ταυτόχρονα, βέβαια, πουλιούνταν στοίβες του έργου: 100.000 μόνο τον πρώτο μήνα. Για ευνόητους λόγους ο Φρίντριχ επέλεξε για τις έντεχνα σκηνοθετημένες παραστάσεις του πόλεις που είχαν υποστεί σοβαρές καταστροφές - και δεν περιορίζεται στις μεγαλουπόλεις, όπως η βρετανική επιχείρηση «Γόμορρα», που εξόντωσε στο Αμβούργο 40.000 άμαχους... Περιγράφει με λυρικό ύφος την απaráμιλλη πολιτισμική κληρονομιά αιώνων πολλών μεσαιωνικών ρομαντικών πόλεων που καταστράφηκαν σε μία νύχτα. Ενδεικτικά, το Χαϊλμπρόν, χωρίς να διαθέτει βιομηχανική υποδομή ή στρατηγική σημασία μετατράπηκε σε τέσσερις ώρες «σε κλειστή υψικάμινο», απώλεσε 92% των κτηρίων και χιλιάδες κατοίκους. Στην πόλη της χρυσοχοΐας, Πφόρτσαϊμ, σκοτώθηκαν 20.000 – το ένα τρίτο του πληθυσμού. Παρόμοια εικόνα στο Würzburg, ένα από τα αρχιτεκτονικά κομψοτεχνήματα της Βαυαρίας, που μάλιστα καταστράφηκε 20 μέρες προτού το καταλάβουν τα χερσαία αμερικανικά στρατεύματα. Ο Friedrich, στο βιβλίο του όπως και στις ζωντανές («λάιφ») παραστάσεις, δεν παρέλειψε να υπογραμμίσει πως οι πιο φονικοί βομβαρδισμοί, όπως εκείνοι της Δρέσδης, διαπράχθηκαν το τελευταίο τρίμηνο του πόλεμου, όταν η έκβαση του είχε κριθεί προ πολλού. Δεν είχαν λοιπόν άλλο σκοπό, όπως παραδέχθηκαν οι συμμαχικοί αναλυτές, από το να τιμωρήσουν το γερμανικό λαό.

Αν και στο σημείο αυτό, ο συγγραφέας της «Φωτιάς» είχε δίκαιο, αυτό δεν ισχύει για έναν άλλο ισχυρισμό του: Δεν εξισώνει μόνο τα θύματα των βομβαρδισμών με εκείνα της Σοά, της γενοκτονίας των Εβραίων, αλλά τείνει να δώσει μεγαλύτερη έμφαση στα πρώτα. Χαρακτηρίζει μάλιστα τον Τσώρτσιλ -- που μόλις είχε ψηφιστεί στη χώρα του ως ο μεγαλύτερος Άγγλος όλων των εποχών -- ως τον «μεγαλύτερο σφαγέα παιδιών όλων των εποχών.»

Στους «Πολέμους της Μνήμης» έχω αναλύσει πως ο πρώην τροτσκιστής Φρίντριχ δεν είναι ναζιστής, αλλά χάρη της συγγραφικής επιτυχίας χρησιμοποιεί επικίνδυνες μεθόδους και λογοπαίγνια, χρησιμοποιώντας τα ιστορικά δεδομένα επιλεκτικά και συχνά αλληθωρίζοντας. «Συγκριτικά» χαρακτηρίζει τους **γερμανικούς** βομβαρδισμούς συμμαχικών πόλεων ως υποδεέστερες και τις εκεί ανθρώπινες απώλειες σαν «παράπλευρες»! Έτσι προλείανε το έδαφος για την ψευδεπίγραφη συνθηματολογία νεοναζιστικών κύκλων περί «βομβαρδιστικού Ολοκαυτώματος». Αυτή η επικίνδυνη ορολογία ακούγεται και στις κατάμεστες αίθουσες όπου το

μήνυμα του Φ. απευθύνεται στους κατά πλειοψηφία ηλικιωμένους ακροατές του, «αφυπνίζοντας προσωπικές εμπειρίες και μια επί πολλά χρόνια καταπιεσμένη οργή».

Πολλοί Γερμανοί είχαν ξεχάσει –αν το είχαν συνειδητοποιήσει ποτέ -- ότι η αντιγερμανική βία που ακολούθησε τον Πόλεμο, ήταν μια σκληρή, σκληρότατη απάντηση στις συστηματικές προσπάθειες του ναζιστικού Ράιχ να καταπιέσει, να ληστέψει και, τελικά, να εξοντώσει εκατομμύρια μέλη «κατώτερων φυλών» σε όλη της ευρωπαϊκή ήπειρο. Πόσοι άραγε γνώριζαν ότι μόλις μία μέρα μετά τον πολύνεκρο τορπιλισμό της Γκουστλοφ, κάποιοι άλλοι Γερμανοί, άνδρες των ΕςΕς, καθώς και αμούστακοι έφηβοι της Χιτλερικής Νεολαίας δολοφόνησαν πάνω από 5.000 εναπομείναντες Εβραίους του στρατοπέδου Στούτχοφ μετά από πορεία θανάτου. Το ναζιστικό Ράιχ έπνεε τα λοίσθια, αλλά η καλο-λαδωμένη μηχανή θανάτου του Άιχμαν εξακολουθούσε να λειτουργεί με κεκτημένη ταχύτητα. Η άνευ προηγούμενου επιτυχία των μπεστ-σέλερ που προβάλλουν τα δεινά των Γερμανών προκαλεί ανησυχίες, ειδικά αν συγκριθεί με τις πολύ μικρότερες πωλήσεις σημαντικών βιβλίων που ασχολούνται με τη Σοά ή άλλες εκφάνσεις της γερμανικής ενοχής.

Εν γένει βρίσκονται τα θύματα --αληθινά ή μη-- στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος: *culture of victimization* σε διάφορες αποχρώσεις. Αντίθετα, παραβατικές συμπεριφορές - εφόσον δεν πρόκειται για αμετανόητους που ακόμα περηφανεύονται για τις πράξεις τους – συγκρατούνται πολύ λιγότερο από τη μνήμη. Υπενθυμίζω την επιγραμματική ρήση του Νίτσε: «Η μνήμη μου λέει: 'Αυτό το έκανα'. - 'Δεν μπορεί να έχω κάνει τέτοιο πράγμα', λέει η υπερηφάνειά μου -- και μένει ανένδοτη. Τελικά ενδίδει η μνήμη...». Πως λοιπόν, θα συμπλήρωνα, να μείνει ο μέσος άνθρωπος «πιστός» σε μια μνήμη η οποία ενδίδει, προσαρμόζεται, βολεύεται, παρασέρνει και απατά;

Σύμφυτες λοιπόν με την ανθρώπινη φύση είναι η επιλεκτικότητα και η ευελιξία της μνήμης που ανέκαθεν λειτουργούσε καλύτερα στα θύματα παρά στους θύτες. Στο ξεκαθάρισμα όμως των λογαριασμών με το παρελθόν (VB), πρέπει να γίνει διαφοροποίηση ανάμεσα στη μνήμη του μέσου πολίτη, στην επιστημονική έρευνα και, τέλος, την επίσημη "κουλτούρα της μνήμης" - διαμορφωμένη από συλλογικότητες και πολιτικές σκοπιμότητες. Τεράστιο ρόλο παίζει εδώ η ένταση του σχετικού ενδιαφέροντος της παθούσας πλευράς, όπως και το εκτόπισμά της στο

διεθνές στερέωμα. Η σύγχρονη Γερμανία, εννοώ την *επίσημη* Γερμανία, δεν θα τολμούσε ποτέ να "λησμονήσει" τη γενοκτονία εις βάρος των Εβραίων. Ανώτατοι Γερμανοί αξιωματούχοι συχνά έχουν εκφράσει ντροπή και μεταμέλεια για το απαράμιλλο έγκλημα της Σοά και έχουν ζητήσει συγχώρεση – κάτι που αποφεύγουν επιμελώς σε άλλες κατηγορίες θυμάτων. Όταν ο προηγούμενος πρόεδρος Joachim Gauck κατά την επίσημή του επίσκεψη στην Ελλάδα δέχθηκε να πει πρώτος την ασήκωτη λέξη **Συγγνώμη** για τα εγκλήματα της γερμανικής Κατοχής, γνώριζε πως αυτό δεν θα άρεσε στο Auswärtige Amt, το γερμανικό ΥΠΕΞ. Εντούτοις ξεπέρασε τους αρχικούς δισταγμούς του και έκανε αυτό το άλμα, το οποίο όμως ακόμα δεν είχε καμία συνέχεια.

Χάγκεν Φλάισερ